

BIÊN BẢN PHỎNG VẤN SÂU
NGƯỜI CAO TUỔI, XÓM 1, THÔN TRÚC LY, XÃ VĨ NINH – QUẢNG NINH –
QUẢNG BÌNH

- H: Giới thiệu về mục tiêu nghiên cứu và nội dung trao đổi về thực trạng và cách ứng phó của địa phương với các hiện tượng thủy tai như là lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Cháu rất mong được bà chia sẻ các thông tin liên quan đến lịch sử hình thành xóm làng ở đây, những kinh nghiệm của gia đình trong cái phòng chống các hiện tượng thiên tai, và những kinh nghiệm trong dự báo các hiện tượng lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Trước tiên mời bà giới thiệu qua một chút thông tin cá nhân như tên, tuổi, nghề nghiệp?
- Đ: Bà tên Nguyễn Thị Lễn, năm nay là 82 tuổi. Già rồi chỉ ở nhà trông nhà với làm vườn đi lại cho có thôi, để vận động cơ thể tí thôi.
- H: Trước đây bà làm công việc gì là chính?
- Đ: Làm nông nghiệp, rồi cũng có kèm theo nghề phụ là nghề cá.
- H: Nghề phụ của bà là nghề cá thì bà đánh bắt hay là nuôi cá?
- Đ: Đánh bắt cũng có mà nuôi cũng có. Vì kinh tế nó hạn hẹp nên cứ mỗi cái một ít vậy thôi chứ không được nhiều.
- H: Đánh bắt cá thì bản thân bà tự làm hay là có ai khác trong gia đình làm?
- Đ: Tôi làm.
- H: Thế còn nuôi cá thì mình nuôi trên diện tích nào? Ao đầm ạ?
- Đ: Không phải, nuôi lồng ở ngoài sông chảy qua đây đây, gọi là sông Trúc Ly đây.
- H: Bà nuôi cá thả lồng cách đây bao lâu rồi?
- Đ: Lâu rồi, cách đây phải mười mấy năm rồi. Khoảng 13-14 năm đó.
- H: Bà nghỉ làm đồng từ khi nào?
- Đ: Thì cũng nghỉ trong phạm vi là 16 năm rồi. 16 năm là nghỉ làm ngoài đồng chứ về trong nhà thì vẫn làm vườn đây.
- H: Hiện nay bà đang sống trong nhà cùng với những ai?
- Đ: Đứa con trai út sau cùng. Ông mất rồi. Ông mất cũng được 27 năm rồi, từ năm 1985.
- H: Nhà mình ông bà sinh được mấy người con?
- Đ: 5 người con, 3 trai, 2 gái, nhưng mà giờ mất hết 1 trai rồi.
- H: Các cô chú có sống gần đây không?
- Đ: Gần đây hết. Trong xã này hết, cùng xóm luôn.
- H: Các cô chú đã lập gia đình và sống cùng trong xóm luôn?
- Đ: Ừ.
- H: Bà có thể nói cho cháu biết về lịch sử hình thành xóm thôn ở đây?
- Đ: Trước đây ông bà cũng làm theo, cũng nghề nghiệp như ri, cho nên con cháu sau này về cũng cứ theo lối đó mà làm rúa. Cũng làm ruộng, cũng làm nghề rúa.
- H: Tức là thời các cụ cũng làm nghề nông nghiệp, cũng đánh bắt cá và nuôi thả cá?
- Đ: Ừ, rúa đó. Rồi con cháu cũng cứ tiếp theo nuôi trồng rúa cả.
- H: Bà có nghe các cụ kể lại là cái xóm này được hình thành từ khi nào không?
- Đ: Vì tôi là ở xã Gia Linh rồi về lấy chồng ở đây. Nhưng mà trước có nghe ông bà kể là cái xóm đây thành lập lâu rồi, lâu lắm rồi, quá khứ rồi, không còn kể nữa. Có lâu rồi. Cái xóm này thành lập ra cũng phải 100 năm rồi chứ không phải là, hơn trên trăm năm chứ không phải là năm bảy chục đâu. Trước đây ông bà khô lắm, ở là ở dưới đò, ruộng đất [ruộng đất] đây là của họ, xong khi bắt đầu là 54 mới giải phóng tất cả Nam, Bắc đó, à miền Nam thì chưa giải phóng, nhưng miền Bắc mình giải phóng thì mới được chia cái cách ruộng đất đây thì mới được chia đất ở đó. Coi như là năm 57, 58 đây mới được chia ruộng đất lên đây ở chứ trước tê là ở ven sông đó chứ không có ở trên ni mô.
- H: Phải đến năm 57, 58 thì các gia đình mới được chia ruộng đất lên bờ sống? Trước đây là các cụ sống ở trên thuyền, neo đậu ven sông đây?

- Đ: Ừ. Trước là sống ở trên thuyền.
- H: Thường là các cụ sống ở trên thuyền neo đậu ở khu vực này hay có di chuyển đi nơi khác không?
- Đ: Không, không di chuyển đi mô hết, ở đây, ở dưới đò nhưng mà trên ri có một cái trại là ở nắp ở bờ rứa đó, nắp bờ sông rứa. Mỗi nhà là có một cái chòi nắp nắp bờ sông rứa, rồi ở dưới có chiếc thuyền nhưng mà khi lụt to thì xuống dưới thuyền ở. Còn chòi thì bão lụt hấn trôi đi, cho nên không ở trên đó được, không trụ được.
- H: Các gia đình là có cái chòi dựng ở gần bờ sông, những cái chòi đó làm bằng vật liệu gì?
- Đ: Ừ, có ri là chặt gỗ về rồi trên đường lên ni, có người lượm được 6 cái cọc, có người được 4 cây rứa, có người thì 9 cái rồi bên trên thì lợp rom với lá đó. Như rứa đó chứ cũng không có chi mô.
- H: Vì không có đất nên làm lều tạm, cắm cọc gỗ trên sông, rồi mỗi nhà lại có thuyền để đi đánh bắt cá kiếm cơm?
- Đ: Ừ, như rứa đó.
- H: Bà có biết những cư dân gốc mà sống ở những cái làng trên sông, trên thuyền đây họ có gốc gác ở đâu đến, trong Nam hay ngoài Bắc?
- Đ: Không, cũng không nghe kể. Chỉ có sinh sống ở đó, nghe các ông, các bà kể là sống ở đó, không biết cái chỗ mô đến.
- H: Theo như cháu hiểu thì bắt đầu từ những năm 57-58 sau khi được phân đất ở và đất ruộng thì các cụ mới có thêm một hoạt động sản xuất nữa là nông nghiệp.
- Đ: À, là như rứa đó.
- H: Cái thời được phân ruộng đất đó thì bà đã về đây làm dâu chưa?
- Đ: Về rồi. Sinh thành đầu là năm 58 đó. 55 cưới, 58 về sinh đứa đầu. Khi về đây là bắt đầu có đất cấy, ruộng cấy rồi. Về đây là họ bắt đầu chia ruộng đất, bắt đầu là từ dưới sông lên bờ là đều có ruộng đất hết, có cả. Họ chia chung cả xã, toàn xã là có hết.
- H: Bà có thể nói xem ruộng đất khi đó mình được phân nó nằm ở vị trí nào và chất lượng đất ra làm sao so với những cư dân đã sống trên bờ từ trước đây?
- Đ: Xã phân á là họ theo trong cái vùng đất đây là họ chia ra 7 vùng, họ chia chia ra 7 vùng su [sâu] có, cạn có, nông cũng có. Dù, họ vẫn chia cho 7 vùng, 8 vùng, 10 vùng đầy đủ.
- H: Tức là mình cũng được phân giống với người gốc ở trên bờ?
- Đ: Ừ, như rứa. Trong toàn xã họ có đất là họ cũng san sẻ học chia ra hết, chứ họ không chèn ép, không có chi cả. Vẫn chia cả, toàn xã y chang, một khẩu rứa là được 300 mét vuông. Một khẩu hồi trước là được 300 mét vuông, chưa đầy 1 sào, chỉ có ngoài Bắc là gần được 1 sào chứ Trung bộ mình thì chưa được.
- H: Bây giờ thì sao, nhà mình hiện có bao nhiêu diện tích đất ruộng và đất trồng màu?
- Đ: Giờ thì còn ít lắm. Giờ đất canh tác chuyển về nuôi trồng thủy sản hết rồi, chứ đất ruộng là ít lắm. Giờ chỉ còn 2 sào ruộng trồng 2 vụ đấy.
- H: Thời xưa khi bà mới về làm dâu, được phân ruộng đất thì những hoạt động trồng trọt chăn nuôi diễn ra như thế nào bà có thể mô tả giúp cháu? Lúc đó đời sống của mình dựa vào các cái hoạt động sản xuất nào?
- Đ: Người dân ở đây vất vả lắm ơ ời. Tiếng thì tiếng là nhà ở đây, con người thì ở đây nhưng mà làm ăn thì mệnh mông là bốn xứ, chỗ mô cũng có hết, rồi đến lúc mãn được thì lại về quê hương rứa, rồi là cũng theo nghề nghiệp để mà làm cá, làm ruộng đó.
- H: Đây là bà đang nói bây giờ đây á?
- Đ: Ừ, bây giờ cũng rứa mà trước đây cũng rứa.
- H: Trước đây khi bà mới về làm dâu thì các gia đình ở đây sinh sống chủ yếu bằng nghề gì?
- Đ: Nghề thì cũng rứa thôi. Nghề lưới, trải, đụp, rồi đi soi, đi nom... trong phạm vi cái gì cũng có hết.
- H: Lúc đó có trồng lúa, trồng màu gì không?

Đ: Có. Đất màu cũng có. Trước đây đất màu là họ trồng khoai, với trồng bắp, với trồng sắn nớ. Nhưng mà sau ni giờ là họ cải tiến quá nhiều đi rồi, cần chỗ mô là họ trồng hay là đào hồ cá. Giờ họ đào hồ cá nhiều hơn, màu mè bữa ni là họ cũng giảm đi rồi, ít lắm, giờ chủ yếu là họ tập trung vô hồ cá. Đó là bữa ni, hiện nay đây.

H: Hiện nay ít trồng màu mà tập trung vào hồ cá?

Đ: Ủ, cá, tôm. Ruộng thì ít đi rứa.

H: Thế còn hoạt động đánh bắt cá bằng lưới, bằng soi, úp...

Đ: À, lưới thì cũng ít, bữa ni cũng ít lắm. Giờ họ chạy đi làm thuê, làm mướn các nơi cả rồi, như là đi trâm rứa.

H: Ở đây trước có hoạt động chăn nuôi không bà?

Đ: Cũng ít lắm. Chăn nuôi lẻ tẻ, nhà vài ba con thoi, rồi là heo, gà, vịt cũng rứa ít lắm.

H: Thế bây giờ thì sao?

Đ: Giờ cũng rứa, chăn nuôi cũng ít.

H: Trước kia khu vực nhà ở với khu vực canh tác có cách xa nhau không?/

Đ: Không, gần, giờ cũng gần.

H: Trong xóm mình việc phân chia các khu vực đất ở, đất canh tác hiện nay so với trước kia có thay đổi nhiều không? Bà có thể nói rõ xem những thay đổi đó là như thế nào?

Đ: Thay đổi nhiều. Trước đây nhà cửa là không có cái mô chi, nói về lúc đó chỉ có mà chảy nước mắt thoi. Trước đây nhà nhỏ không có ba gian, bốn gian như mô đầu này, mái ở trên thì lợp tranh, bốn phía thì cũng lợp tranh. Nếu mà con hăn ở nhà hăn nghịch là cháy như chơi đó. Trước đây nhà cửa là tồi lắm. Mà nói về lụt bão vùng này là thấp nhất, vùng thấp nhất trong đội. Về lụt bão ở đây là khổ lắm. Một lần nghe lụt bão là phải chạy lên đồi cát trên này, bên đội trên để núp này chứ không ở đây được mô. Về vùng đây là thấp nhất nên cực khổ lắm. Như hiện nay là thay đổi nhiều, sướng, với nói chung về nhà cửa là cũng là kiên cố hơn nhiều.

H: Cái thời trước nhà cửa toàn mái tranh tre, nứa lá như thế thì khi có lũ về các gia đình làm sao để tránh được lũ?

Đ: Thì nhà mô cũng có chiếc đò, đò hét. Nếu như mà nước lũ lụt lắm đây thì dọn cả gia đình, chở đò, chở người chạy vô lên đồng cát kia kìa, cái đồng cát ở sau đó đó.

H: Đồng cát đấy bây giờ ở xóm mấy?

Đ: Ở trong thôn Hà đây này, ừ, ở trong thôn Hà đây. Lên cái đụn cát đấy trốn đến sau hết lụt lại về.

H: Đó là thời xưa?

Đ: Ủ, thời xưa. Chứ còn thời nay thì không phải chạy nữa.

H: Hiện nay khi mà có ngập lụt thì các gia đình làm gì để chống chọi với lũ lụt? giảm thiệt hại gây ra bởi mưa lũ?

Đ: Hồi trước đây là cứ trồng tre nhiều, rồi là cây trên rú [rừng] nhiều thì là chặt về là cứ cột ni qua cột ni, cột ni qua cột ni, cột thành các cái giá đấy, rồi là có cái giường gỗ rồi là đồ chi cần thiết là đặt bỏ lên trên ni hết. Bỏ lên trên ni.

H: Tức là dùng tre hoặc cây gỗ buộc lại làm thành cái giá ở ngang nhà đây, rồi để đồ lên?

Đ: Ủ, làm như nớ đó, để đồ lên. Lúc đó người là phải thoát, chỉ có một người là để ở nhà thoi. Người chủ lực mà mạnh khỏe đấy thì là ở lại đây chứ còn đàn bà, trẻ em, con nít rứa là đi, đi sơ tán trên cái đụn cát đó.

H: Bây giờ vẫn thế?

Đ: Không, bữa ni không có nữa. Lúc đó có cái nhà chi mà cứng lắm đó thì tập trung tới cái nhà đó mà ngồi. Cái nhà nào mà khá giả, cứng cột, vững chắc đấy thì cả, tất cả mấy nhà là ngồi tại một nhà đó, tập trung ngồi trong nhà rứa.

H: Thời trước đây của bà là trồng lúa mấy vụ?

Đ: 2 vụ.

H: 2 vụ thì đến mùa lụt bão, lúa có được thu hoạch không?

Đ: Được, thu hoạch xong hết. Nếu cấy thì coi như vụ chiêm ni là tháng 11 mới cấy này, qua đến tháng 3, tháng 4 là mình thu hoạch. Cái này là kể lịch âm đó, nó phải lịch dương đầu này. Tháng 3, tháng 4 là thu hoạch, rồi đến vụ tám là bắt đầu tháng 5 là cấy, cấy xong đến tháng 7, tháng 8 là thu hoạch. Khi thu hoạch có năm bị lụt có năm là không. Có năm bị lụt tháng 8, có năm không. Thì cái lúc đó ló [lúa] thu hoạch xong lại bỏ lên tra, hay là bỏ xuống cái đò chở lên trên rúa. Ai yếu thấp nhà thì gửi đi lên nhà mô cao để ở. Như là bão là khổ lắm đấy.

H: Bà đang nói là cái canh tác gần đây hay là trước kia?

Đ: Gần đây thì hỏng hết, lụt không bấp bãi gì hết.

Con: Trước đây có lụt tháng 4 ăn hết mấy mớ ruộng đó, cả dân đói.

Đ: Tháng 4 thì năm, hai ba chục năm mới có lụt chứ mô đều.

H: Thường ở đây bị lũ bão xảy ra vào tháng mấy trong năm?

Đ: Lũ bão là chỉ có tháng 8, với tháng 9 âm lịch đấy.

H: Lúc đó là mình đã gặt hết xong rồi? Ngày xưa cũng vậy?

Đ: Ừ, ngày xưa cũng rúa.

H: Nếu so sánh giữa giống lúa hiện nay sử dụng với giống lúa trước đây khoảng 10 năm thì có khác nhau không? Thời gian sinh trưởng của mỗi giống lúa là như thế nào?

Đ: Trước thì những năm 80 về trước thì giống khác, 80 về trước là có hai loại giống, một loại giống là họ cây nước su [sâu] đó thì vẫn là còn, còn khi mà lên đồng khô, ruộng lên khô thì họ thay giống khác rồi.

H: Trước đây ruộng có nhiều nước ạ?

Đ: Nhiều.

H: Nhiều nước thì giống khác ạ?

Đ: Ừ, giống khác, cây ruộng su, cây lúa su.

H: Đó là bà nói đến sự thay đổi giống lúa từ năm 80 trở về trước và từ năm 80 đến nay. Thế còn bây giờ so với cách đây 10 năm thì có thay đổi gì không?

Đ: Không không có thay đổi nữa.

Con dâu: Có thay đổi.

Đ: Thay đổi thì cũng chỉ giống đi giống lại ví dụ như giống ni mần [làm] hai ba vụ xong thì thay giống khác. Thay chuyển qua chuyển lại rúa.

H: Ở đây như bà nói hay ngập lụt như vậy thì giống lúa mình sử dụng có gì đặc biệt không?

Đ: Lúa mới bữa ni là hoàn toàn thu hoạch trước lụt hết, chống được lụt hết chứ không ngập lụt.

H: Giống lúa hiện nay có thể giúp mình thu hoạch sớm trước khi lụt về?

Đ: Ừ.

H: Bà có biết cái giống lúa đó do ai mang về và người ta có hướng dẫn kỹ thuật gieo trồng cho các hộ gia đình không?

Đ: Có chứ. Năm mô cũng dẫn giống mới của nhà nước về gieo hết.

H: Cái giống đó là do các gia đình tự mua hay được cấp phát?

Đ: Mua chứ. Mình đi mua. Mình cần giống ngần ngày thì mình đi mua. Bữa ni giống ngần ngày hết rồi, không có giống dài mô.

H: Nếu so sánh thời gian sinh trưởng của lúa đông xuân và lúa hè thu thì bà thấy thế nào, có bằng nhau không?

Đ: Khác nhau. Cũng có thứ giống mà cũng có thứ khác. Khác nhau cả về chất lượng gạo và cả về thời gian thu hoạch sớm.

H: Vụ nào thì lúa sẽ thu hoạch sớm hơn?

Đ: Là vụ Tám, vụ ni, vụ vừa mới thu hoạch chạy lụt đấy. Vụ hè thu đấy.

H: Vâng. Bà có thể nói cho cháu về những thay đổi trong tình hình ngập lụt ở địa phương mình đây trong hai thời điểm bây giờ và trước đây 10 năm? Nó thay đổi như thế nào?

Đ: Thay đổi nhiều. Là ri này, trước đây ấy là vì nhà cửa yếu ớt cho nên là cứ lúc mô là cũng phải đi sơ tán hết cả, cứ nghe qua đến tháng 7 là cứ chuẩn bị nhà cửa để mà đưa đồ đạc đi

- thôi, lên cao. Còn lại bữa ni là thôi vô tư. Trước đây nói o không biết chứ, không có đài, không có chi hết cả, chỉ có lấy cái cây cỏ mà coi này, cứ lấy cái cây mà coi xem năm nay bão to hay lụt to chi rứa chứ không biết thời tiết là răng. Chứ bữa ni có thời tiết họ báo trên đài, trên ti vi thì quá sướng đi chứ. Tối mô cũng cứ mở là biết thời tiết rồi. Thay đổi nhiều.
- H: Bà vừa nói đến việc trông vào cây cỏ để dự báo thời tiết bão, lụt. Thế bà có thể kể cho cháu biết mình dựa vào những cây cỏ gì và những hiện tượng gì ở xung quanh để có thể đoán biết trước về tình hình thời tiết?
- Đ: Có. Hồi trước thì tôi là không biết thì cứ cha truyền con nối rứa. À, trước đây thì ông bà nói ri này, có cái cây cỏ ống hấn bò ngoài đàng [đường] kia này, cái con cỏ ống đó, thì cái ông bố tôi nói là cái cây cỏ ni là lá hấn dài ra từng ni rồi hấn ở đây có khúc, ở đây có khúc này, nếu cái khúc ni mà ngắn su [sâu] thì năm ni là đến tháng ni lụt to, còn năm ni mà ngắn cạn đây thì lại là lụt nhỏ. Ông ấy chỉ cho rứa thì bữa ni cứ học theo như rứa thì mới nhớ.
- H; Nhưng tại sao bây giờ không theo nữa?
- Đ: Bữa ni không theo nữa, bữa ni có thời tiết báo rồi nên không theo nữa. Với khi mô bão to thì hồi trước nhà tôi xung quanh toàn tre hết o này. Ông mới nói thế này, năm mô mà ngọn tre mà mọc thẳng thì không bão, mà năm mô ngọn tre hấn cong là năm nớ bão to. Là ông nói rứa.
- H: Nhìn vào cây tre mọc cong thì có bão to?
- Đ: Ừ, cây tre mọc cong để hấn dựa vào cây khác thì là năm nớ là bão to. Thì ông nói rứa, giờ tôi nhớ thì tôi cũng nói rứa.
- H: Cây tre mọc cong thì năm đó có bão to mà nếu cỏ ống lá chia thành các đốt mà các đốt ngắn hay dài thì cũng biết
- Đ: Cái đốt mà hấn né vào su [sâu] đây thì là năm nớ là lụt to. Còn cái đốt trên lá mà hấn né vào cạn là năm đó lụt nhỏ. Năm mô cái lá có một cái ngắn thôi thì năm nớ chỉ có một cái lụt thôi, còn có nhiều ngắn thì có nhiều lụt.
- H: Ngoài việc nhìn vào cây cỏ ống và cây tre, bà còn có nghe ông cha nói về những kinh nghiệm nào khác nhìn trời nhìn đất để mình biết được thời tiết để sản xuất nữa không? Bà có thể nói cho cháu.
- Đ: Có. Trước là ông nói ví dụ như trong miêng [mình], trong vùng miền Trung của miêng [mình] là có 3 tháng lụt bão, thì 3 tháng lụt bão ni mà mình coi cái cỏ ống ni đây mà nếu như hấn cạn thì miêng mần thời gian màu mè chi đó là miêng mần trước đi để mà thu hoạch được cho đỡ đê sau đây lụt đến thì để khỏi mất mát này. Hoặc là khi lên đến đây, khi lên đến chỗ ni mà lụt to quá thì ta ngừng lại ta không làm cái chi hết, ta nghỉ, rồi khi mà lên đến đây, lụt nhỏ thì ta cứ làm thu hoạch được ít, như rứa [*chỉ vào lá của cây cỏ ống và nói theo vị trí của các ngắn lá*]. Mà trước đây mần màu thì màu cũng sơ sơ vậy thôi chứ cũng không phải là hiện đại lắm, chứ cũng không phải nông trường, nông trại chi hết, của nông thôn đây thôi mà, đất ít thì mình mần ít, rồi thì cứ trồng vài vụ cải, rồi rau dưa gì, xong rồi tiếp qua trồng khoai, trồng ớt, trồng cà, rồi qua trồng cái này cái khác, đậu, mè rứa, thì ở nông thôn cứ hay trồng vật rứa, cứ trồng như nớ thôi. Nhưng đó là trước đây này, chứ bây giờ họ ăn vận hiện đại rồi.
- H: Vâng. Thế bà còn nhìn vào cây con gì hay nhìn trời đất như thế nào để mà biết trời sắp có mưa ngập không?
- Đ: Mưa thì cứ nói thiên nhiên rứa, già sử trong nhà đây này khi mô mà kiến trời lên nhiều là biết trời mưa rồi đó. Chỉ có từng đó thôi chứ không có gì nữa hết. Rồi cái chi mô rứa, trước đây là miêng [mình] nấu ăn củi ấy này, nấu cơm, nấu củi ấy mà nghe thấy lửa hấn cười là biết mai trời mưa rồi đó.
- H: Lửa cười là như thế nào? Làm sao mà mình biết được?
- Đ: Nếu mà thổi lên thì hấn xòe ra nớ thì là biết ngày mai trời mưa rồi.

- H: Tức là khi mình thổi hơi vào cái bếp củi đang cháy đấy thì nó đỏ lên xong rồi bắn các cái bụi lửa ra quanh đấy nổi đúng không?
- Đ: Ừ, hắt đỏ lên, hắt cười hắt xòe ra. Thời xưa là coi rứa thôi đó, chứ giờ điện rồi thì có biết chi mô.
- H: Ngoài ra bà còn biết cách nào khác để dự đoán là trời sắp mưa nữa không?
- Đ: Giờ nói ra cái chuyện đó thì nhiều lắm.
- H: Nhiều thì bà cứ kể cho cháu.
- Đ: Trời mà còn mưa nữa là thí dụ cứ coi con chuồn chuồn. Chuồn chuồn họ nói này chuồn chuồn bay thấp thì trời mưa, bay vừa vừa thì trời râm [râm], mà bay cao thì trời nắng rúa. Có cái loại đó thôi chứ không có cái chi hết nữa.
- H: Ngoài chuồn chuồn bà còn nhìn vào cái gì nữa để biết trời mưa, trời nắng nữa không?
- Đ: Hết rồi. Không có chi nữa.
- H: Bà có biết cách nào để dự báo trước là năm nay sẽ có hạn hán không? Hay chuẩn bị có giông gió?
- Đ: Hạn hán há thì kiểu họ cứ nói thường thường là màn ruộng [ruộng] tháng năm thì coi trăng rằm tháng tám rúa đó. Mà trăng lu [mờ, không sáng] thì năm đó là được mùa, mưa nhiều, mà trăng sáng thì mất mùa, trời không mưa, trời hạn. Chứ bữa bi cần chi nữa, giờ nước máy thì cần gì xem trăng với cả nó, đó là thời trước thôi.
- H: Ngoài nhìn vào trăng mình còn có nhìn vào đâu nữa để biết sắp có hạn hán, giông gió nữa?
- Đ: Không, chịu, cái nó không biết. Chỉ khi mô trời mây đen rúa thì mưa thôi chứ không biết chi nữa. Mây đen hung là mưa đấy chứ không biết gì nữa. Hết rồi.
- H: Những kinh nghiệm bà vừa kể do đâu mà bà biết được? Bà đọc được hay là nghe các cụ truyền lại?
- Đ: Đây là đời ông đời bà trước đây kể lại, với hai nữa là nghe nói là có cái ông bà trước nói là gọi là có sách. Từ hồi nó đến giờ thì họ, từ năm 80 đến giờ thì cái gì cũng máy móc rồi là kênh mương đầy đủ, rồi là dự báo khí tượng đầy đủ của nhà nước cả thì bữa ni họ không dựa vào cái kinh nghiệm đó nữa.
- H: Giờ theo bà thấy là mọi người không sử dụng những kinh nghiệm này nữa?
- Đ: Không. Bỏ lâu rồi, bỏ từ hồi những năm 80 đến giờ.
- H: Trước đây khi bà còn đang làm ruộng thì bà có vận dụng những cái kinh nghiệm này để mình biết trước thời tiết và vận dụng vào sản xuất nông nghiệp của gia đình không?
- Đ: Có.
- H: Và bà thấy những kinh nghiệm này có chính xác không?
- Đ: Cũng chính xác, cũng được khoảng 70-80%.
- H: Hồi đó theo như bà nói là chưa có dự báo thời tiết của nhà nước phổ biến như bây giờ và người dân mình phải căn cứ vào những hiện tượng trong tự nhiên để dự báo thời tiết, chuẩn bị mùa vụ?
- Đ: Ừ. Giờ lịch thời vụ là nhà nước lập rồi chứ trước đây không có cái chi hết, chỉ có nhờ trời thôi, thì có cái chi là ông bà trước truyền lại cho miếng rúa thôi.
- H: Mức độ chính xác của các kinh nghiệm bà nói là cũng khá cao 70-80% như vậy thì theo bà tại sao bây giờ người dân người ta lại không dùng những kiến thức như bà vừa kể nữa?
- Đ: Vì bữa ni là ăn làm hiện đại rồi. Máy móc có này, điện đài có này, đầy đủ cơ giới hết cả thì còn dùng cái loại này vô màn chi cho rườm rà. Cái gì cũng tập trung cả đội, cả xã cấy vào cùng một lúc cho nó yên chuyện này chứ màn cái đó chi cho khó khăn.
- H: Nghĩa là cả xã, cả đội...
- Đ: Dùng bằng máy móc hết rồi.
- H: Vâng, dùng bằng máy móc hết rồi nhưng mà người ta, cái lịch thời vụ là chung hết cả rồi. Nhưng trước đây khi bà còn làm ruộng thì lịch thời vụ, lịch cấy, lịch gặt là do tự các gia đình mình làm hay là có sự định hướng của xã, của hợp tác xã?

- Đ: Có chứ, có sự định hướng. Trước đây cũng có sự định hướng, bây giờ cũng rứa.
- H: Thường là các hợp tác xã sẽ lên lịch thời vụ?
- Đ: Ủ, vào đầu năm. Lên lịch rồi thì đúng như miêng [mình] làm tháng 8 là vụ chiêm cấy. Vụ ni giờ xuống làm đê qua tháng 4, tháng 5 thì mình thu hoạch thì bắt đầu là tháng 11 là ra quân, ra giống hết toàn bộ cấy đê qua sang năm tháng 3, tháng 4 là miêng [mình] thu hoạch đồng đều hết cả, chứ không kê trước người sau, thì cho nên có kế hoạch của hợp tác xã, của xã đề ra để thu hoạch được hết trong một tháng để tháng sau đó mình xuống đồng, rồi cũng cày bừa, rồi gieo gì đó, rồi cùng xuống hết cả để đến vụ Tám thu hoạch một ngày, một tháng cho đồng đều, theo một giống, một thứ giống. Bữa ni cũng rứa mà bữa trước đây cũng rứa.
- H: Thế còn bữa trước thì việc thu hoạch đồng đều như giờ nhưng nếu so về thiệt hại bởi ngập lụt thì trước đây so với bây giờ thì thời gian nào bị thiệt hại về trồng trọt, mùa vụ nhiều hơn?
- Đ: Chỉ có vụ Tám thôi. Vụ Tám trước đây cấy chứ bữa ni thì không bị, bữa ni là thu hoạch trong tháng 7 là hết vì họ theo cái giống cấy, với hai nữa là theo cái chương trình của hợp tác xã đề ra là đến cái ngày nó là miêng [mình] lại giống xuống đất, đến cái tháng nó là mình phải thu hoạch. Theo định kỳ là có cái nó, đến cái tháng là mình thu hoạch trước mùa bão lụt cấy. Chứ trước đây là vì mần giống ngăn ngày không có là phải làm giống dài ngày cho nên có nhà lúa mà miêng [mình] chăm sóc không kỹ càng lắm ấy là hẳn nó hơi chậm thì là phải thu hoạch sau, còn ai chăm sóc tốt thì là có thu hoạch trước ấy thì không bị lụt đi, có nhà mắc lụt có nhà không. Đó là như rứa trước đây chứ còn bữa ni thì không rồi.
- H: Trước đây vụ Tám là thường bị mất do lụt còn bây giờ là không bị mất.
- Đ: Ủ, không. Không mần chi hết, bữa ni chỉ mắc chuột với lại sâu bọ, sâu đục thân gì đó chứ còn không mất do lụt chi hết.
- H: Thế còn đất trồng trọt sau mỗi đợt lũ có bị ảnh hưởng gì không về chất lượng đất ấy?
- Đ: Không, lũ càng nhiều thì chất lượng đất càng tốt, càng tốt rộng [rộng] vì đất sa bồi nhiều thì đất càng tốt chứ không có gì hết.
- H: Chứ mình cũng không phải mất công cải tạo gì sau lũ?
- Đ: Không phải cải tạo gì.
- H: Nước lụt cạn cái là mình có thể cấy trồng ngay được?
- Đ: Ủ, rứa đó.
- H: Thế còn đối với cái hoạt động chăn nuôi, đánh bắt thủy hải sản thì nó bị ảnh hưởng như thế nào bởi lũ?
- Đ: Nếu mà lũ về mà nhỏ ý thì là không mất mát mấy, lũ to với bão nữa là phải mất rồi đó, phải chịu thiệt hại rồi không thể tránh nổi. Bữa ni đó chứ không phải bữa tê đâu. Hiện giờ này mà lụt to cái là cũng mất do một là thu hoạch không kịp, thứ hai nữa là nước hẳn lên quá nhanh cho nên thu hoạch không kịp là mất, bão nữa, chuẩn bị không kịp là cá này rồi lồng bè này là trôi hết, mất hết. Như vừa rồi nhà tôi là cũng mất hết đó.
- H: Hiện nay nhà mình vẫn nuôi cái lồng chứ ạ?
- Đ: Vẫn nuôi.
- H: Nhà bà nuôi có nhiều không? Một năm thu hoạch được bao nhiêu?
- Đ: Nuôi cá thôi. Ít lắm, năm chỉ khoảng tạ thôi. Không dám nuôi nhiều, sợ lũ bão rứa là nuôi không nổi.
- H: Và đợt lũ bão vừa rồi là bị mất? Nếu tính ra thiệt hại mất khoảng bao nhiêu?
- Đ: Ủ. Thiệt hại khoảng hết 10 triệu.
- H: Những năm mà lũ nhỏ thì sao?
- Đ: Nhỏ thì được. Lũ nhỏ thì được. Chứ vừa rồi là bị mất hai trận lũ này nhiều lắm.
- H: Vào mùa lũ việc nuôi cá có gặp khó khăn gì không?

Đ: Chăn nuôi thì khó khăn nhiều chứ. Thì mùa lũ đến là nước ở đây nó quá sẵn đi, mưa một cái là ngập liền đấy. Mưa lũ thì còn có nhiều việc nữa, nào là cá này, nào là trong ruộng vườn nữa nên không mần kịp là phải chịu mất, chịu thiệt thòi rứa. Nuôi thì vẫn nuôi, mần thì mần hết, mất vẫn cứ nuôi, thiệt thòi thì vẫn cứ phải nuôi.

H: Mình có cách nào để phòng tránh thiệt hại bởi mưa lũ cho chăn nuôi cá không?

Đ: Chịu chịu, không tránh nổi.

H: Lúa thì mình áp dụng giống ngắn ngày thì mình thu hoạch trước rồi nên tránh được thiệt hại.

Đ: Ừ.

H: Thế còn rau màu thì sao?

Đ: Hạn chế được vì nếu như cái mùa lũ lụt đấy thì mình thôi không làm nữa, nghỉ thôi, chỉ có làm chớp nhoáng thôi chứ không có ăn thua. Chẳng hạn như phải chờ hết cái tháng ni đã này, coi như là cho hết cái tháng 9, qua tháng 10 mới mần rau màu nổi chứ giờ mần không được, khó lắm. Tôi vừa rồi mần cái đợt trước đấy có mần được mấy thước rau ở vườn đây nhưng mà gặp hai trận bão với mưa nữa là nó hư hết, giờ mới mần lại đó, ba lúa rồi mà chưa ra được.

H: Mình trồng rau là ở cái vườn xung quanh nhà đây ạ?

Đ: Ừ.

H: Thế ngoài ruộng thì bà có trồng rau gì nữa không?

Đ: Không. Ruộng không có rau gì hết. Ruộng là ruộng thôi đấy. Ngoài đồng chỉ có ruộng với hồ nuôi cá thôi chứ không có cái gì hết.

H: Bà trồng rau ở vườn đây là để ăn hay để bán?

Đ: Cả ăn, cả bán.

H: Hồ cá là mình nuôi lồng ngay ở sông ngoài đây.

Đ: Đó, đó.

H: Mình có phải thuê hay mượn gì không?

Đ: Không thuê, không mượn gì hết cứ thả đấy thôi.

H: Thả ở đấy thì mình có phải đầu tư thức ăn gì không?

Đ: Rau với cỏ với trồng chuối sứ để sắt cả lá cả thân ra cho nó ăn. Vừa rồi cái trận bão đấy là cá cũng mất, cây chuối đằng sau đây là chở 5-6 xe đi đổ, giờ không có gì hết. Chuối sứ đây là chỉ để cho cá nó ăn chứ người đây là không ăn được. Cái chuối nó để cá ăn cho khỏi đau bụng mà con cá lại to, béo vì nó sạch ruột đó. Bão đợt rồi là cả vạt chuối hư hết phải chặt vì đổ, 5-6 xe trong nhà vừa phải mượn mấy đừa đến đổ hộ đấy.

H: Những hoạt động sống trong gia đình như sinh hoạt, rồi chăm sóc sức khỏe của các thành viên trong gia đình thì bị ảnh hưởng như thế nào bởi lũ lụt hàng năm?

Đ: Ở đây bọn tôi đây là con nhà nghề vất vả lắm o này, không tránh chi khỏi là cái lũ lụt với cái đau ốm. Mưa gió là miếng [mình] phải ra, phong ba bão táp là mình phải lo ra mà chống đỡ chứ không ngồi được trong nhà. Ra ngoài lại bị cảm lẫn ho đủ thứ, rồi là đau bụng đi ngoài, không mần được cái chi cả. Khi mà có mưa bão thì đau ốm không mần chi mà tránh nổi.

H: Hàng năm, năm nao cũng vậy, mình đều biết là đến khoảng tháng 8, tháng 9, tháng 10 là sẽ có mưa lũ, ngập lụt. Thế thì gia đình nhà mình sẽ chuẩn bị những cái gì trước khi thiên tai về?

Đ: Có chứ. Phải chuẩn bị chứ. Trước nhất là phải chuẩn bị lương thực cái đã này, gạo, muối này. Thứ hai là chuẩn bị đồ đạc, các thứ là cần dùng này là phải chuẩn bị trong 3 cái tháng đó chứ. Các thứ là phải chuẩn bị cả chứ, không chuẩn bị thì có hết. Giờ cứ chuẩn bị ra đó cái mô được thì vẫn cứ được, cái chi lụt lội mà mần không kịp thì phải chịu mất thôi chứ biết mần răng.

H: Như bà nói thì trước mùa mưa lụt, nhà mình phải chuẩn bị: thứ nhất phải chuẩn bị lương thực, thứ hai là đồ đạc, ngoài ra còn phải chuẩn bị gì nữa không?

- Đ: Hai cái thứ đấy thôi.
- H: Mỗi đợt lũ ở đây thường sẽ kéo dài trong bao lâu?
- Đ: Khoảng hơn một tuần.
- H: Trước lũ mà chuẩn bị lương thực thì như nhà mình phải chuẩn bị bao nhiêu?
- Đ: Nhà mình giờ có 6 người, gạo trong nhà thì mình bỏ mình xay trước khoảng 1 tạ thóc hoặc 50 cân rúa để ăn dự trữ trong khoảng 1 tháng hoặc là nửa tháng là vì phòng khi lại mất điện rúa thì mình phải xay trước đi để phòng khi mất điện. Lũ mà 1 tuần thì thường xay trong đó phải ăn được 2 tuần. Rồi cái chi cũng rúa phải chuẩn bị cho được 2 tuần. Trong đó là khi điện đài mất này, cột điện cột đưng đổ hẳn hỏng, dây điện màn không được thì khi đó ăn cái chi cho nên là phải là chuẩn bị trong 2 tuần.
- H: Gạo xay nhiều thế thì mình cất vào đâu?
- Đ: Gạo thì bỏ vô thùng nhựa ấy rồi có nắp đậy lại.
- H: 1 tạ thóc bây giờ giá khoảng bao nhiêu?
- Đ: Bữa ni khoảng 7 trăm, 8 trăm rồi.
- H: Thế còn các cái thực phẩm khác như mắm muối, thức ăn khô?
- Đ: Có chứ. Chuẩn bị trước 1 thùng mì tôm này, rồi 1 chai nước mắm này, rồi là 1 chai mỡ này, muối, mì chính này, các thứ là phải chuẩn bị hoặc là đậu lạc này để mà ăn chứ. Với hai nữa trong nhà thì trời mưa, nước lũ hẳn đập vào trong nhà thì lại có cá ăn, chẳng hạn thế.
- H: Mình có thể bắt cá trong lũ đấy ă?
- Đ: Ừ, bắt cá thêm để ăn.
- H: Khi ngập lụt rồi thì mình đun nấu bằng cách nào?
- Đ: Lấy bốn tấm ván, đóng cái khung lại. Giả sử như cái mặt bàn đây thì cứ kê lên rồi nấu trên đó. Như trước thì có cái kiềng nấu ăn đó thì cứ bỏ lên đây rồi nấu củi, nước lên đến mô thì lại kê lên đến đó để mà nấu rúa.
- H: Đó là việc chuẩn bị cái ăn thức uống trong mùa lũ, thế còn đồ đạc làm thế nào để mình bảo quản được?
- Đ: Bảo quản thì bữa ni chần màn, áo quần rồi các thứ là đến mùa là đi mua bao bóng đó xong rồi xếp vô bao bóng hết rồi chuyển hết lên trên chạn.
- H: Những đồ đạc khác như bàn ghế, tủ, ti vi thì sao?
- Đ: Bàn ghế thì cột cọc ni qua cọc ni rồi cho lên trên. Miếng chặt cây gỗ rồi lấy dây buộc giằng qua cái cột này rồi cho đồ đạc lên trên đó, rồi là bàn tủ gì cũng cho lên trên hết, xe cộ thì cứ lấy dây buộc rồi treo lên trên nớ, chứ có bỏ dưới đây mô vì hẳn lụt hết cả mà.
- H: Năm nào mình cũng chuẩn bị những thứ như thế này?
- Đ: Năm nào cũng rúa, có điều có năm thì lụt to mà có năm thì không lụt. Trước kia không có thì không màn được chứ giờ có nha khí tượng báo rồi thì cứ nghe thông tin là phải chuẩn bị. Rồi là khi mà mất điện ti vi đâu có thì đài, nghe đài.
- H: Sau lũ thì công tác khắc phục được tiến hành như thế nào? Ngoài đồng thì mình hầu như không bị thiệt hại gì?
- Đ: Ngoài đồng thì không.
- H: Chăn nuôi thì sao?
- Đ: Chăn nuôi là cũng phải chuẩn bị tinh thần trước. Ví dụ như cái chuồng đấy là miếng [mình] phải, khi không lụt bão thì bình thường nhưng mà khi có lụt bão thì mình phải làm thêm cái chạn trên ni nữa để cho lợn gà lên trên.
- H: Tức là ngay trong cái chuồng đó mình cũng làm cái chạn giống như trong nhà này?
- Đ: Ừ, làm cái chạn giống này, làm cái sàn lên trên.
- H: Nhà mình hiện nay có chăn nuôi gì không?
- Đ: Nuôi 3 con heo. Nuôi 7 con nhưng đợt mưa lụt vừa rồi chết mất 4 rồi.
- H: Trước khi lụt bão đến thì mình có phải chuẩn bị thức ăn cho heo không?

Đ: Có, có chứ, nhiều. Như nhà tôi đây thì vì trong nhà có trồng sắn thì mình xay bột ra một vài bao, bên trong có bọc bao bóng, ở ngoài thì bỏ vào cái bao này, mình bỏ bột vào trong rồi cũng gác lên chạn cao rồi để lứt nấu cho heo ăn. Heo thì lứt cũng vẫn phải nấu củi. Chứ còn rau thì cứ bứt về bỏ ngoài ni ăn bao nhiêu thì bỏ cho ăn từng nẩy, rồi là hết cái nó thì lên trên mấy cái đồng mà hấn nước lên thì bèo với muống cũng trôi theo thì miếng [mình] đi cắt cả bèo cả muống cho ăn, với lại chuối cho ăn nữa. Chuẩn bị cho hấn ăn đầy đủ hơn miếng [mình], heo ăn đầy đủ.

H: Thế thì mình phải trữ củi ở đâu?

Đ: Củi ở trong ni, củi khô đấy. Qua tháng 5, tháng 6 là phải chặt củi khúc khúc này rồi phơi khô, chất qua cái nhà ngang đấy. Phải trữ cho đủ một tháng để nấu cho heo ăn. Một tháng đó, mưa gió thì mần rãng mà nấu được, phải chuẩn bị rứa. Đầy đủ lắm, chuẩn bị tinh thần đầy đủ hết cả.

H: Vâng. Nhà nào ở đây cũng phải chuẩn bị như vậy hay chỉ có mỗi nhà mình thôi?

Đ: Nhà mô cũng rứa hết. Những nhà mà họ không chăn nuôi thì thôi họ không chuẩn bị, chứ nhà mô chăn nuôi là phải chuẩn bị đầy đủ, không thì heo ăn chi, chết đói à. Miếng [mình] thì nhịn đói một ngày được nhưng mà heo nhịn đói một bữa không được mô, hấn phá rào, hấn lội ra ngoài nước, bắt không được mô. Không phải chơi, nuôi heo này khó lắm.

H: Thế nhà mình có nuôi cả cá lồng nữa thì làm gì có người mà xoay sở, và có cách nào để giảm bớt thiệt hại?

Đ: Khi cá hấn lớn thì bán đi hấn êm nhưng mà vì hấn chưa được lớn đấy nên chưa bán được, nếu bán thì hấn quá rẻ, với lại nhỏ nó uổng đi. Nhưng mà khi lứt về hung đấy là coi như miếng phải cấm nhiều cọc xung quanh lồng phải kéo dây trên xuống sát xuống đến đất để cho cá nằm xuống dưới cho hấn yên ổn rồi trên ni thì là nước hấn chảy rồi là nước hấn dâng lên thì mặc kệ bên trên đấy chứ còn cá hấn nằm dưới đồng là cho xuống sát mặt đất để dưới đáy sông rồi.

H: Tức là mình bắt hết cá lại hay sao? Lồng cá mình phải cấm nhiều cọc hơn xong làm thế nào để mình dồn được cá xuống sát ở dưới đáy sông?

Đ: Ừ, mình mở dây xuống vì khi cái lồng treo hấn có dây. Mình thả dây xuống để cho bão sóng hấn khỏi lật, khỏi lộn; với lại nữa là nước hấn chảy ở trên khỏi bị xoáy.

H: Để chuẩn bị trước khi lũ về thì mình có phải chuẩn bị thức ăn cho cá không?

Đ: Có chứ. Nhưng mà cá thì cũng không có gì chỉ chuẩn bị chuối sắn đấy thôi, thì cứ sát chuối ra đổ vào trong lồng cho đầy rứa thôi để hấn ăn được thì ăn đến khi hết lứt mà nước xuống thì kéo dây lên, rồi thì cứ sát chuối bỏ vô ăn như vậy rứa. Hoặc là lấy cám mà xay gạo ra đó với nước sôi rồi quấy lên đổ vào cho nó ăn.

H: Những khi lũ lứt thì đã bao giờ nhà mình bị nước lứt ngập vào trong nhà chưa? Như năm nay có bị không?

Đ: Không. Chỉ có năm 2010 đấy. Năm 2010 ngập vô đến đây [*chỉ vào vết ngấn nước ở chân bàn*].

H: Nhà mình đã rất là cao rồi mà nước còn ngập lên trên mặt nền nhà khoảng 30 phân nữa.

Đ: Nhà đây là cao nhất rồi chưa năm mô lứt chỉ có năm 2010 thôi.

H: Khi nước ngập vào đến sân, đến nhà thì mình di chuyển, đi lại bằng cách nào?

Đ: Không đi nữa. Người ở trong nhà hết. Bà con là ai nhà thấp thì lại đây ở rứa, ai nhà thấp thì đến đây ở rứa đỡ cho họ núp qua đợt lứt đó, tại vì lúc đó mấy nhà không có đồ đi đàng xa cho nên khi mưa to gió lớn là họ cho con cháu đến đây núp đấy.

H: Tức là những nhà xung quanh đây, những nhà thấp là họ sẽ đến nhà mình để trú tránh?

Đ: Ừ, đến trú tránh đấy. Thế còn cọc buộc qua các cái cột nhà đây rồi cho các cháu lên đây nằm. Chứ còn không nếu mà có gạch thì cứ kê các cái giường lên rồi lên trên đây nằm. Gạch mình chêm chắc rồi kê giường lên.

H: Nhà mình có thuyền hay mùng gì để làm phương tiện đi lại trong mùa lũ không?

Đ: Có. Thuyền tôn đấy, cũng chờ được khoảng 20 người.

- H: Cái thuyền đó nhà mình mua có tốn nhiều tiền không?
- Đ: Bữa tē mua cách đây là, mua 2004 là hết 8 triệu.
- H: Thuyền nhà mình khi mưa lũ được sử dụng để làm gì?
- Đ: Thuyền á, nhiều việc lắm. Một là đi làm nghề, đánh bắt thiên nhiên, cá thiên nhiên đấy. Thứ hai nữa là ngó mấy cái nhà mô mà thấp thấp đấy thì họ kêu tới để mà rước [đón] họ lại mà trú ẩn tạm qua bữa lụt.
- H: Thế rước họ như vậy thì họ có phải trả phí cho mình không?
- Đ: Phí chi nữa. Chao ôi... Chờ giúp thôi chứ.
- H: Chỉ chờ người hay còn đồ đạc, gia súc, gia cầm nữa?
- Đ: Trong nhà cần chờ gì thì chờ lấy. Mà trong nhà thì có chờ chi, chỉ có một là xoong nồi, gạo cơm tới mà ăn, hai nữa là cầm áo quần, với chăn màn tới mà nằm thôi. Từng đó thôi chứ cầm chi nữa, ai cũng rứa thôi.
- H: Khi các hộ gia đình đến đây trú tránh họ mang theo lương thực đến đây luôn?
- Đ: Có, có chứ. Có nhà có cầm đến thì ăn mà không thì ăn luôn ở nhà mình cũng được, ăn chung với chắc rứa.
- H: Mấy năm gần đây, như cái đợt bão vừa rồi nhà mình có bị thiệt hại gì nữa không? ngoài việc bị mất lông cá ra thì nhà cửa, ruộng vườn có bị thiệt hại gì không?
- Đ: Không. Chỉ mất lông cá, mất khoảng chục triệu với mấy con heo thôi, bốn con heo.
- H: Khi nhà mình bị thiệt hại do lũ lụt thì có nhận được sự giúp đỡ, hỗ trợ gì của chính quyền địa phương, của xã nhà hay của thôn xóm không?
- Đ: Không có gì hết.
- H: Những hỗ trợ bằng hiện vật như tiền, hàng hóa như gạo, mì tôm, quần áo...?
- Đ: Có bữa...nói chung là từ khi bão lụt đến giờ đây là gia đình đây là 6 người là có được 6 cân rưỡi gạo, với 6 gói mì tôm. Từng đó thôi đó, hết.
- H: Đó là hỗ trợ nhận được trong cơn bão vừa rồi à?
- Đ: Ừ, bão vừa rồi đó. Được 6 gói mì tôm với 6 cân rưỡi gạo là thôi hết, không được gì nữa. Thì giờ bão lụt biết mần răng, mất thì chịu thôi chứ đòi ai nữa.
- H: Trước khi có mưa bão xảy ra, chính quyền địa phương có loa, thông báo cho người dân là phải gia cố nhà cửa, chuẩn bị lương thực, thực phẩm hay là phải khăn trương thu hoạch rau màu không?
- Đ: Có, có hết, thông báo hết.
- H: Có cử cán bộ đến đôn đốc các hộ gia đình, ví dụ như nhà này vẫn còn lúa ở ngoài đồng thì phải kêu gọi xóm láng giúp họ thu hoạch không?
- Đ: Không. Khi lúa là hết luôn, như nãy tôi kể đấy, lúa là họ xuống cùng một ngày, thu hoạch cùng một ngày là hết luôn, không ai mất mát chi hết. Khi bão lên thì nhà cửa ri là hấn cứ tróc mái đấy.
- H: Những thông tin về tình hình, diễn biến của thiên tai mà xã cung cấp cho mình qua hệ thống loa truyền thanh thì theo bà đánh giá là có kịp thời không và có đầy đủ thông tin không?
- Đ: Đầy đủ.
- H: Nhưng hỗ trợ bằng hiện vật, vật chất thì...
- Đ: Không có, ai cũng như ai.
- H: Hộ nào cũng như hộ nào? Hộ nhiều người cũng như hộ ít người? Hộ giàu cũng như hộ nghèo?
- Đ: Ai cũng như ai, nhà bay hung [nhiều] cũng như nhà bay ít, nhà tóc mái cũng như nhà không bị tóc mái.
- H: Như nhà mình trận bão vừa rồi có bị tóc mái không?
- Đ: Có nhưng không đáng kể, tróc chỗ ni thì tôi qua chỗ nó tôi ngồi. Có nhà còn tróc mái hết không có chỗ ngồi nữa cơ.

- H: Bà có thể nói xem cơn bão vừa rồi, số 14 đây so với những cơn bão trước đây mà bà biết thì có mạnh hơn hay yếu hơn?
- Đ: Vì cơn bão ni là tôi không ra ngoài trời là vì cái bão ni khi họ thông báo, xã thông tin, nói chung loa đài cho biết, như nhà cấp bốn ni là không có cái chất chi mà chống lại cơn bão, có bão là họ loa đài thông báo cho biết này. Cái đứa con tôi nó bảo thôi mẹ già yếu thì đi qua cái nhà đồ [nhà đồ mái bằng hoặc nhà tầng kiên cố] này mà núp, cái nhà đồ mới màn đây [*nhà hàng xóm phía trước cửa cách nhà bà khoảng 2 nhà*].
- H: Cái nhà hàng xóm hai tầng trước mặt đây ạ?
- Đ: Ừ, cái nhà đồ mới màn đây, mới màn hồi tháng 6 đó, qua nhà đó núp.
- H: Bà chuyển sang đây trú?
- Đ: Ừ, chuyển cả ba bà cháu chạy không sang chứ không mang theo một cái chi hết.
- H: Có nhiều người chạy sang nhà đây để tránh trú không?
- Đ: Đông. Sang đông lắm. Ở đây cũng có được hơn chục cái nhà đồ, họ chạy tập trung vô nhà đồ hết, không ai ngồi nhà cấp bốn ni mô. Nhà ni là không ai ngồi mô nữa.
- H: Những ngôi nhà cấp bốn như thế này thì có phải chằng chống gì để phòng bão không hay là cứ để yên như thế này?
- Đ: Để yên như thế này.
- H: Cháu đi qua xóm đây thấy nhiều nhà vẫn đang còn để bao cát ở trên mái đây?
- Đ: Ở đó có để bao cát với buộc mấy cọc tre chéo đây.
- H: Thế nhà mình có phải làm như thế không?
- Đ: Có. Trước bão mình cũng có làm rồi, mới kéo xuống đó. Phải kẹp lại để cho ngói hấn khỏi bong. Phải làm hết chớ, bão xong mới kéo xuống đo chớ.
- H: Những kinh nghiệm để bao cát hoặc chằng cột tre lên nóc nhà thì ai dạy mà dân mình biết?
- Đ: Trước đây ông bà làm vậy. Mấy ông trước đây, đời ông bố tôi này, rồi đời ông bố của ông nữa này, rồi đời trước nữa thì đều làm như rứa, khi mô mà bão hung thì lấy cột tre mà chằng lại ri, kẹp lại để cho ngói trên hấn cứng lại để cho nó khỏi bị bóc đi. Nếu như hấn bóc ra cả ngoài đường đây là nhà cũng bay hết cả. Thế cho nên nhà mô cũng chằng hết. Trong nhà thì có sáo nữa, đem sáo cài vô để mưa hấn khỏi thốc vô ngói.
- H: Sáo là gì ạ?
- Đ: Sáo là như cái nhà đầu tê đó, là cái tre họ bện lại.
- H: Họ bện lại giống như là tấm phen đây ạ?
- Đ: Ừ, đó đó.
- H: Để họ rải lên mái nhà ạ?
- Đ: Ừ, ừ. Để xuống xong rồi cột lại.
- H: Xong rồi lấy cột tre nẹp lại?
- Đ: Ừ, lấy cột tre nẹp lại. Hồi mà mưa to, bão to là hấn xóc vô trong nhà, cho nó không ướt. Đời ông đời bà vẽ chứ mô mà biết.
- H: Tức là ông bà thời xưa đã làm như thế rồi mà mình chỉ có học theo như thế thôi?
- Đ: Ừ, làm theo như rứa thôi, cho nên giờ ở đây hấn ít bóc ngói, không ai bị bóc ngói hết.
- H: Những kinh nghiệm đó theo bà nói là giúp ích rất nhiều trong hạn chế các nhà bị tốc mái?
- Đ: Ừ, giảm hung [nhiều]. Cho nên cái đội ni, ở đây mà đi ra ngoài họ nói rằng đây không có bão, tại sao cây cối trúc hết mà sao nhà cửa không bị chi rứa là vì học chống cái đó được rồi.
- H: Như nhà mình cháu đang thấy là mình xây rất là cao so với mặt đường. Thế những nhà bây giờ xây, họ có cách nào để xây dựng mà giảm được ảnh hưởng của lũ ngập vào trong nhà không?
- Đ: Có nhưng mà nhiều nhà không có điều kiện họ làm. Họ biết nhưng không có điều kiện để làm. Tôi có một đứa con dâu mà thằng con tôi đi lao động vừa bị tai nạn, cái nhà nó cũng lợp bằng mấy tấm ngói brô này mà mấy tấm brô hấn bay hết, trong nhà ướt hết, giường

- ngủ, bếp nấu ăn, bàn thờ của đứa con tôi cũng nằm trong mấy tấm brô đơ, bàn ghế chi cũng nằm trong mấy tấm brô đơ mà hấn bay cái là ướt hết không có chi hết. Cục lắm. Giờ ai cũng ung hết, ung làm cái nhà mà để phòng chống bão lụt đó, nhưng mà chừ không có điều kiện, khó khăn lắm. Không biết lấy cái chi mà làm nổi.
- H: Trong lúc bão, lũ, hoạn nạn thì tình làng nghĩa xóm ở đây được thể hiện như thế nào? Bà con có giúp đỡ lẫn nhau không?
- Đ: Có, cái đó thì tốt.
- H: Bà có thể kể cho cháu một số ví dụ, ngoài cái việc những nhà có nhà mái bằng hoặc nhà tầng cho mọi người đến trú tránh thì còn có giúp đỡ nhau gì nữa?
- Đ: Khi bão rứa mà bầy ngói này hoặc là có cái gì khó khăn là mọi người tập trung đến giúp hết. Nhà ni chạy qua giúp nhà nớ, nhà nớ chạy qua giúp nhà ni ngay trong lúc lụt bão luôn chứ không phải đợi đến khi hết lụt bão mô. Họ bò lên trên mái, họ làm luôn đấy.
- H: Những người đến giúp đỡ là ai ạ? Họ có là thành viên trong đội nào hoặc tổ chức nào không?
- Đ: Không. Trong xóm làng thôi, tình làng nghĩa xóm thôi. Nhà nào kêu cái là đến giúp thôi. Nhà mô tróc mái là tập trung lên mần rứa thôi.
- Con dâu: Nên là lúc nãy bà nói là bão xong người ta đến bảo ở đây không ai bị tốc mái hết nhưng mà thực ra ngay trong lúc bão là họ đã làm hết rồi chứ giờ mà tốc mái cái là họ dò đèn họ làm lại luôn. Nó để lâu đâu.
- H: Tức là chỉ cần gió nó ngừng một tí, mưa ngừng một tí là người ta đã chạy đến giúp mình lợp lại luôn?
- Đ: Ừ, mần xong cả rồi.
- Con dâu: Trong khi gió bão mà họ không quản đến cái đoạn chết chóc mà họ vẫn chạy đến giúp hết.
- Đ: Chạy đến giúp hết.
- Con dâu: Phụ nữ cũng có nhiều người lên trên mái, tự lợp vô luôn.
- H: Nếu đánh giá tác động của bão lũ đến nam giới và phụ nữ thì ai bị ảnh hưởng nhiều hơn, vất vả hơn? Tại sao?
- Con dâu: Nam nhiều hơn.
- Đ: Nam bao giờ cũng nhiều hơn. Bởi vì phụ nữ là hấn kẹt con đi này.
- Con dâu: Phụ nữ còn lo cái chuyện con cái với nớ. Nhưng mà nam giới là lo chuyện nhà cửa.
- H: Tức là lúc đó nam giới sẽ bận nhiều công chuyện hơn, phải lo gánh vác những việc lớn nhiều hơn?
- Đ: Ừ.
- H: Thế còn phụ nữ mình phải lo chuyện con cái, gạo nước?
- Đ: Con cái với các thứ đồ chi, chần mần để mà cho vào bao vào túi, bọc lại cho kỹ chất lại một chỗ rứa đấy. Ở đây nói chung ý là vì cái vùng đây quá thấp đi cho nên cái tinh thần phòng chống bão lụt của họ chuẩn bị là cao lắm, có cái động tác hấn quen đi rồi chứ cũng không có ai mà lơ là được hết.
- H: Cái bà nói là quen đấy thì bà có thể nói cho cháu thói quen phòng chống bão lụt của người dân ở đây từ khi nghe tin có bão lụt thì làm gì trong thời gian trước, trong và sau khi bão lụt về?
- Đ: Khi bão lụt họ thông tin về đó là nói loa tất cả, mà nhà cấp bốn là phải bỏ nhà mà đi đã, đến nhà đồ đã này, mà núp này. Còn khi đi lúc đó, tất cả gia tài sự nghiệp chi ý là phải, sợ nhà đồ sập là phải kê đồ đạc lên cho cao thí này, thế là bỏ gác đồ đạc, kê cao các thứ để cho nước hấn khi vô trong nhà hấn khỏi hông với là trên đây là đây lại, lấy bạt lấy đồ chum lại một chỗ đây lại trên ni để nếu nhà hấn bay ấy thì hấn còn cái chỗ mà để khi về mình vẫn còn sử dụng được hoặc là hấn chấp hấn đổ xuống đây thì đồ đạc vẫn còn. Nhà nào có rầm, chạn [giống gác sếp] thì bỏ thóc, lúa lên trên, đồ đạc lên trên, còn nhà không có thể đan những cái phên tre, những cái sáo để chằng buộc đồ đạc.

- H: Vâng. Sau khi cất giữ đồ đạc rồi, người di chuyển đến nơi an toàn rồi, thế còn gia súc, gia cầm thì đi đâu?
- Đ: Để yên tại chỗ.
- H: Để ở chuồng mà người đi di tản rồi thì ai cho nó ăn?
- Đ: À, đi đến lúc cho ăn thôi chứ, bỏ, thả ở trên cho nhiều xuống cho ăn rứa, chứ có ai mà trực cả bữa như trước được. Để thức ăn cho nhiều rồi hấn có muốn ăn chi thì ăn chứ.
- H: Sau lụt bão thì việc vệ sinh môi trường được thực hiện như thế nào và mình có biện pháp gì để cải tạo môi trường?
- Đ: Năm ni ấy, cái năm ni mà môi trường vệ sinh của tập thể thì khó chứ còn của cá nhân ấy thì họ mần tốt hết. Cá nhân của ai họ lo lấy. Chứ mọi năm trước lụt bão xong cái môi trường về là phun thuốc này, rồi là trừ khử vệ sinh môi trường của gia đình có. Năm trước thì có nhưng mà năm ni không có. Tôi vẫn thắc mắc cái ni đó. Năm ni là cái môi trường là vệ sinh không có, không có ngay, tôi cứ thắc mắc cái tê đó. Mấy năm trước tê, nhất là cái lụt năm 2010 là lụt xong ra cái là môi trường về họ phun thuốc ngay, cả bốn phía luôn, phun trong nhà này, phun cả nhưng mà năm nay không có mô, chỉ có từng gia đình họ dọn dẹp thôi. Tự các gia đình dọn dẹp sạch sẽ trong nhà, trong vườn hết cả. Rồi á là mua đồ thuốc đó, mình mua một hộp thuốc về rồi là mình phun trong nhà, phun xung quanh đường chỗ nhà miêng [mình]. Nhưng mà cái này môi trường không làm chi hết. Mấy năm tê đều có hết chi có năm ni là không có.
- H: Ý kiến của bà là đội vệ sinh môi trường năm nay là không về xử lý, còn các nhà là tự vệ sinh nhà cửa, ruộng vườn, chuồng trại chăn nuôi?
- Đ: Ừ, rứa của ai làm của nhà nấy hết. Tốt rồi.
- H: Sau mỗi mùa lụt bão thì vấn đề sức khỏe của người, dịch bệnh của người và dịch bệnh của gia súc, gia cầm thì có xuất hiện không?
- Đ: Dịch bệnh gia súc gia cầm thì có. Người thì không, người thì chẳng qua là cũng có cảm cúm nhiều thiệt, cảm cúm, rồi cũng có đau bụng đi ngoài, rồi đau mắt đỏ cũng có, nhưng mà họ tự mua thuốc về họ mần được.
- H: Chính quyền xã, cụ thể là trạm y tế xã sau mỗi đợt mưa lũ có biện pháp gì để phòng ngừa dịch bệnh hoặc tổ chức khám sức khỏe cho nhân dân không?
- Đ: Không có. Bữa trước có đoàn bác sỹ trẻ của Hà Nội có về khám, cho thuốc là ở trong trạm đây. Khám cho cả xã. Họ cứ có người đi chỉ độ mấy người thôi chứ không phải đi cả đội. Như tôi đây là có đi vô khám, có giấy giới thiệu vô.
- H: Đó có phải là đợt kiểm tra sau mưa lũ không hay là đợt kiểm tra y tế gì?
- Đ: Chỉ có cái đợt đoàn bác sỹ trẻ về giúp cho miền Trung đó. Nói về chính quyền địa phương giúp đỡ hay đoàn môi trường thì chưa có, hay là chưa đến nữa hay sao thì không biết nữa. Mà nói về cán bộ của địa phương này, lãnh đạo anh em ở địa phương ni cũng khổ lắm. Miêng [mình] không có chi mô, không có tiền phụ cấp hay gì không có mô, vì trách nhiệm của người đảng viên để mần cho dân thôi chứ không có chi hết. Cả một năm may họ cho được khoảng 5 chục nghìn thôi không đủ mà mua tiền xăng đi.
- H: Trước mùa mưa bão các gia đình có phải mua, chuẩn bị trước thuốc men không? Thường là mình chuẩn bị những loại thuốc gì?
- Đ: Có chứ. Thuốc thì một là chuẩn bị thuốc cảm cúm, hai nữa là thuốc đi ngoài, thứ ba nữa là bệnh chi đó, sốt rét với ho hay chi đó.
- H: Những ngày bão lũ khoảng 5-7 ngày cho mỗi đợt thì nước sinh hoạt cho người mình lấy ở đâu?
- Đ: Mất hết.
- H: Thế mình lấy nước ở đâu để nấu nướng, tắm gội?
- Đ: Chừ nói nước là khổ nhất o ơi. Nói đến nước là trăm người khóc ra cả trăm. Nước sạch là mất hết khoảng 15 ngày, 20 ngày. Nước sạch là mất hai chục ngày, không có nước. Thứ hai nữa là điện không có nữa, là mất. Còn nước ăn uống thì cứ giúp nhau thôi, nhà ai có là

- giếng khoan hoặc là có bể lọc thì tới giúp chác vậy chứ, nước là không có, mất hết, từ đây ra đến tận ngoài nó, nước sạch là mất hết. Như nhà tôi đây giờ còn cái giếng khoan với cái bể lọc nước nữa, hứng nước mưa với là bơm nước lọc lên. Bà con ai không có thì họ lại, họ xách một thùng đó về mà nấu, mà uống, còn bơm nước giếng khoan đó về mà nấu ăn, rửa ráy. Rừa đó, nhà ai có thì tập trung lại đó mà lấy nước. Ở đây có cái tốt nó.
- H: Tức là các gia đình chia sẻ với nhau, nhà nào có nước sạch mà dùng được thì chia sẻ cho người khác?
- Đ: Ừ, rứa đó.
- H: Nhưng nếu giếng nước nhà mình nó bị ngập sâu quá và còn mất điện nữa thì lấy nước ở đâu để sinh hoạt?
- Đ: Lấy nước ở trên bể lọc đấy. Bể lọc xây cao.
- H: Trong xóm có nhiều nhà xây được bể lọc cao như nhà mình không?
- Đ: Có vài cái thôi.
- H: Liên quan đến cái kinh nghiệm dân gian trong dự báo thời tiết, trong phòng chống tác hại của lụt bão mà bà vừa chia sẻ ở trên thì theo bà những kinh nghiệm này có nên tiếp tục được truyền lại cho các thế hệ sau không? Nếu có thì nên truyền theo cách nào?
- Đ: Thì cái này giờ cũng có truyền. Vì là trong thời đại ngày nay vẫn dùng được. Giờ thì miêng cứ nói vậy thôi, hễ ứng thì hễ dùng chứ giờ bắt buộc không được.
- H: Theo bà có cần ghi ra giấy để truyền lại không?
- Đ: Không, không cần gì chi hết.
- H: Thế mình nói thế này họ quên mất thì sao?
- Đ: Không quên đâu, bữa ni họ thông minh hơn bữa trước. Trước như tui đây là ngu xi, không nhớ nói chứ trẻ bữa ni là thông minh lắm, nhớ tài lắm, không cần ghi.
- H: Bữa nay bà thấy có nhiều người sử dụng những kinh nghiệm như bà vừa nói để dự báo thời tiết nữa không? Và họ có áp dụng nó vào lịch thời vụ để trồng cây không?
- Đ: Có chứ. Bữa ni là coi như của tập thể hễ ra là coi như đồng loạt hết rồi.
- H: Nên là những kinh nghiệm đó ít được sử dụng?
- Đ: Ừ, bữa ni không dùng nữa, họ ra đồng loạt rồi, chừ theo trên hướng dẫn là họ làm đồng loạt hết. Với họ cũng xem trên dự báo thời tiết. Họ cũng không dùng nữa vì bữa ni họ ngó trên thời tiết rồi chứ họ không cần dùng những cái nó nữa cho phải suy nghĩ nhiều. Trước đây không có dự báo thì mình dùng tâm bậy, tâm bạ để mà mần chứ.
- H: Thế nhưng dù là tâm bậy tâm bạ bà vẫn bảo những kinh nghiệm đó chính xác đến 70-80% mà?
- Đ: Ừ, cũng chính xác chứ. Giờ coi trong ti vi là chính xác hơn với lại coi theo thời vụ của tập thể đề ra rằng là mình mần lấy thôi chứ không có chi hết, êm rồi đó.
- H: Kinh nghiệm cất trữ lương thực, thực phẩm trên cao, rồi làm nhà có rầm, có chạn, hay là đan phen tre, sáo để giữ mái nhà thì sao?
- Đ: Cái nó thì lo giữ dùng thường xuyên cả đời chứ không thả được. Thả thì chết đói.
- H: Theo bà để cho chính quyền địa phương và người dân ở đây có thể phòng chống tốt hơn với lụt bão thì cần phải làm gì?
- Đ: Giờ thì không biết chi, chứ còn cái ni thì cũng do ở trên là họ quyết định hết. Họ tuyên truyền, rồi là họ thông tin thông báo về thì miêng [mình] chỉ có biết chấp hành mệnh lệnh thôi chứ không có nói gì cả.
- H: Bà có đề xuất gì với xã trong việc giúp đỡ, hỗ trợ người dân phòng chống lụt bão không?
- Đ: Không, không có chi cả.
- H: Ở địa phương mình đây, bà thấy có hiện tượng xâm nhập mặn không? Tức là nước sông bị nhiễm mặn chảy vào hoặc ngấm vào ruộng vào đồng?
- Đ: Có.
- H: Thời xưa đã có chưa?
- Đ: Có, thời xưa cũng có. Bão lụt thì có thôi chứ còn thông thường thì không có mô.

- H: Xâm nhập mặn thường xuất hiện vào thời gian nào trong năm? Cùng với mùa mưa bão ă?
- Đ: Ừ, cùng với mùa mưa bão, khi bão hung với lụt to thì nước mặn hấn vô xâm nhập.
- H: Nước mặn có nhiễm vào ruộng không?
- Đ: Có chứ.
- H: Nếu mà có thì mình có biện pháp nào để mà xử lý đất, cải tạo cái đất đó không?
- Đ: Có. Họ tháo nước chứ. Nếu mà nước mặn nhiễm vô ruộng thì là họ cứ chạy nước vào vô trên rồi là cây, rồi ngâm nước mấy bữa rồi họ lại tháo ra. Họ cứ thay nước liên tục như rửa thôi.
- H: Cày đất lên ngâm nước và tháo nước liên tục trong bao lâu thì hết nhiễm mặn?
- Đ: Thì họ thay khoảng 2-3 dạo thì hết chứ mấy. Ngâm rửa thì nước ruộng ao thì vẫn tốt nhưng mà thông thường là nước chảy với để mưa xuống rửa họ chảy thường xuyên.
- H: Xong sau khi tháo nước là có thể trồng ngay được?
- Đ: Chưa, để đó đã chớ. Để đất lâu đó chứ.
- H: Ngoài cách bơm nước vào để rửa đất ra còn có cách nào để cải tạo đất nhiễm mặn nữa không?
- Đ: Không. Ờ, họ chỉ có quăng vôi, có khử vôi.
- H: Những biện pháp cải tạo đất nhiễm mặn đó là do kinh nghiệm của bà con rút ra hay là do cán bộ khuyến nông của xã hướng dẫn?
- Đ: Ông bà để lại thì có ít nhưng mà của xã để lại thì nhiều hơn.
- H: Tức là cán bộ nông nghiệp của xã bày cho mình?
- Đ: Ừ, cán bộ nông nghiệp của xã.
- H: Thời xưa ông bà mình cải tạo đất bằng cách nào?
- Đ: Cũng cải tạo đất, cũng quăng vôi vậy đó.
- H: Khi đó cũng có cán bộ hướng dẫn ă?
- Đ: Thì trước cũng đã làm vậy rồi, cứ đời ni nối qua đời khác vậy thôi.
- H: Như thế không phải do cán bộ hướng dẫn?
- Đ: Ừ, nhưng mà sau này thì họ có bồi thêm nữa, nếu mà họ đúc kết thêm thì họ phải tăng cường thêm.
- H: Như vậy theo cháu hiểu có phải là cách dùng vôi để cải tạo đất nhiễm mặn là thời xưa các cụ đã đúc kết rồi nhưng sau này các cán bộ chỉ bổ sung thêm và truyền đạt lại thôi?
- Đ: Ừ. Vôi là khử được ba cái: một là phèn, hai là khử chua, ba là khử mặn. Là được ba việc như rửa cho nên từ trước đến nay họ đều đã biết như vậy rồi nhưng giờ người ta cứ tiếp thêm nữa thôi. Giả sử như đất nhà tôi đây này [đất vườn xung quanh nhà], đất khô mằn mầu đây này thì 2-3 năm cũng phải khử trùng vôi một năm, như năm ngoái khử trùng vôi thì năm nay không này.
- H: Đất mình trồng rau ở quanh nhà đây thì cần chi phải khử vôi?
- Đ: Thì có những con côn trùng với đất chua phèn thì hấn khử hết.
- H: Cuối cùng bà có đề xuất gì với chính quyền xã?
- Đ: Ở đây có mấy cái nhà quá cực đi, họ không có điều kiện nên mong là có thể hỗ trợ để họ làm được cái nhà nhỏ nhỏ thôi để mà chống được bão lụt thôi. Đó từng đó thôi.
- H: Ở xóm mình có mấy nhà rơi vào điều kiện khó khăn như bà vừa nhắc?
- Đ: trong xóm có khoảng 5 nhà là khó khăn, tội lắm.
- H: Ngoài ra bà còn có đề xuất gì nữa không?
- Đ: Tôi chỉ mong hỗ trợ được mấy gia đình đó làm cái nhà cho chắc chắn thôi.
- H: Vâng thế cháu cảm ơn bà.

Kết thúc